

Марія Петрушкевич

Релігійні комунікації: християнський контекст

Монографія

Острог – 2011

УДК 23/28:316.77

ББК 86

П 31

*Надруковано за ухвалою вченої ради
Національного університету «Острозька академія»
(протокол №6 від 26 січня 2011 року)*

Рецензенти:

Кралоук П. М., доктор філософських наук, професор, проректор з наукової роботи Національного університету «Острозька академія»;

Меднікова Г. С., доктор філософських наук, професор кафедри культурології Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова;

Шугаєві Л. М., доктор філософських наук, професор Рівненського державного гуманітарного університету.

П 31

Петрушкевич М. С.

Релігійні комунікації: християнський контекст. Монографія. – Острого: Видавництво Національного університету «Острозька академія», 2011. – 228 с.; іл.

У комплексному філософсько-релігієзнавчому дослідженні особливостей релігійної комунікації у православ'ї, католицизмі та протестантизмі розкрито місце комунікаційної функції у системі християнства, охарактеризовано вплив соціокультурної ситуації на становлення та розвиток християнських конфесійних комунікаційних систем.

Автор аналізує основні складові комунікаційної системи християнства: вербальну комунікацію, яка включає усну та письмову мову, канонічні релігійні тексти, книгодрукування, молитву, сповідь, проповідь; та невербальну комунікацію, що включає міміку, жестикуляцію, колір, одяг, храм, ікону та ін. Окрема увага приділена змішаній комунікації, яка найчастіше використовується у сучасному християнстві, розглянуто подієву комунікацію.

Особливе місце у монографії посідає проблема зв'язку засобів передачі інформації та специфіки комунікаційних систем християнських конфесій. Аналізуються трансформації конфесійної комунікації під впливом сучасних технологій, особливості сприйняття такої комунікації, психологічні зміни у віруючих.

ISBN 978-966-2254-36-5

© Петрушкевич М. С., 2011
© Видавництво Національного університету
«Острозька академія», 2011

ПЕРЕДМОВА

Сучасний стан культури, який характеризується феноменами глобалізації та постмодерних рефлексій, викликав до життя явище масовості, яке у гуманітарній сфері, зокрема у науці, літературі, мистецтві, релігії виявляється через феномен комунікації. Ці процеси є актуальними і у християнстві як одній із світових релігій.

Будучи явищем масовим та загальнокультурним, християнство постійно змінюється під впливом часу. Відбувається трансформація комунікаційної системи християнства під тиском різноманітних комунікаційних технологій, виникнення нових засобів передачі інформації, формування нових поглядів на оточуючий світ та суспільство.

Зараз у більшості християнських церков з'являються нові тенденції у комунікації, які проявляються у повній свободі, театралізації літургії з використанням у ній музики, співу; спілкування віруючих та зібрання спільнот відбуваються часто не у традиційних, а в довільних формах. Зміст проповіді присвячується переважно безпосереднім проблемам життя; до релігійної комунікації залучаються віруючі, що ведуть альтернативний християнству спосіб життя. Якщо раніше релігійна комунікація ґрунтувалася на вертикалі "людина – Бог", то зараз безпосереднє спілкування з Богом відійшло на другий план, а домінувати, у протестантизмі та католицизмі, почала горизонталь "людина – людина – Бог", релігійна комунікація все більше стає соціальною. Однією із причин такої ситуації є те, що церква в індустріальному суспільстві починає активно використовувати можливості радіо, телебачення та Інтернету для своєї комунікації.

Інтенсифікація комунікаційних процесів у сучасній культурі вимагає того, що, незважаючи на традиційний консерватизм у цій сфері, християнська церква намагається використовувати адекватні сучасній ситуації способи та засоби комунікації. Привертає увагу обставина, що у сучасному світі джерелами інформації про різні віросповідні особливості конфесій є, на-

самперед, мас-медіа, релігійна література та зустрічі з місіонерами, одночасно поступово втрачається роль традиційних храмових форм релігійної комунікації.

У зв'язку із таким становищем християнства у сучасному світі гостро постає проблема специфіки релігійної комунікації. У соціокультурній ситуації XXI століття актуальність релігійної комунікації пов'язана із: семіотичним поглядом на існування людини у світі і вивченням релігії як семіотичної системи; проблемою використання новітніх комунікаційних технологій у християнстві; можливістю за допомогою висвітлення релігійної комунікації адаптувати християнство до сучасних соціокультурних вимог.

Це зумовлює необхідність комплексного розгляду християнської комунікаційної системи через аналіз різних наукових ідей пов'язаних з окремими елементами цієї системи.

Ступінь розробленості даної проблеми можна поділити на дві частини: дослідження в площині практичної релігійної комунікації є досить численними, особливо у спеціалізованій конфесійній літературі. Зокрема ґрунтовного осмислення набули проблеми пов'язані із молитовною практикою, використанням слова у релігії, специфікою образу у іконографії. Теоретичні дослідження релігійної християнської комунікації є нечисленними і фрагментарними.

У зв'язку із такою ситуацією автор ставить перед собою цілу низку завдань: по-перше, проаналізувати філософську, теологічну та релігієзнавчу суть комунікаційної системи у християнстві. По-друге, з'ясувати сутність та співвідношення вербальної та невербальної комунікаційних систем у християнстві; дослідити та охарактеризувати елементи зазначених систем: мову, Біблію, проповідь, молитву, ікону, храм та ін. по-третє, висвітлити вертикальний та горизонтальний зрізи у християнському релігійному спілкуванні. По-четверте, охарактеризувати психологічні особливості передачі релігійної інформації; осмислити архетипне підґрунтя релігійної комунікації у християнських конфесіях. І, нарешті, дослідити сучасний стан комунікаційної системи християнства та вплив новітніх мас-медіа на особливості релігійної комунікації у протестантизмі, католицизмі та православ'ї.

Методологія дослідження ґрунтується на загальних та спеціальних методах наукового пізнання в галузі гуманітарних та

суспільних наук. Дослідження проводиться на стику різних галузей гуманітарних наук, зокрема філософії, психології релігії, культурології та соціології релігії. Комплексний характер робіт обумовлений зверненням до загальних і конкретно-наукових методів релігієзнавчого дослідження. Конкретні методи можна поділити на теоретичні та практичні. До теоретичних методів належать методи аналізу, синтезу, узагальнення та системно-структурний; а до практичних – проблемний та компаративний методи.

Автор вивчаючи богословські, філософські, психологічні, релігієзнавчі та теоретичні праці західних, російських та українських вчених, на основі діалектичного принципу порівняння різних понять та уявлень, висвітлює різноманітні релігійні, філософські та наукові погляди й підходи щодо з'ясування специфічних рис комунікаційної системи у православ'ї, католицизмі та протестантизмі.

При вирішенні окремих дослідницьких завдань: характеристиці складових частин християнської комунікаційної системи, визначенні особливостей комунікації у конфесіях, висвітленні вертикального та горизонтального зрізів комунікації – використовувався метод аналізу. Метод синтезу застосовувався при виокремленні загальних напрямків у функціонуванні комунікаційної функції релігії; системно-структурний метод – при виокремленні конфесійних інваріантів передачі релігійної інформації; історичний метод – для аналізу розвитку загальнохристиянських та конфесійних комунікаційних елементів. Прийом узагальнення застосований для висвітлення модерних виявів християнської комунікації. Компаративний метод – для порівняння та співставлення елементів релігійної комунікації у християнських конфесіях.

У процесі аналізу особливостей комунікаційної системи у християнських конфесіях автор дотримувалася дослідницьких принципів, які є традиційними для вітчизняної релігієзнавчої школи. Отож, методологічну основу складають принципи об'єктивності, конкретності та світоглядного плюралізму.

Автор фактично доводить існування взаємозв'язку між розвитком релігійної комунікації та розвитком християнських конфесій загалом. У наслідок такого взаємозв'язку релігійна комунікація займає чільне місце у прогресивному розвитку католицизму, протестантизму та православ'я. Важливість значення

комунікаційної системи релігії дозволяє констатувати, що християнство має діалогічну суть, а комунікаційна система – це один із елементів вияву діалогічної суті релігії, що сприяє постійному зв'язку духовних та фізичних основ людського існування.

Безперечно, через комунікаційну сутність релігії, розкривається взаємозв'язок канонічного та новаційного, що відображає, з одного боку, сталість християнства, а з іншого – демонструє його динаміку.

Суть релігійної комунікації полягає у обміні релігійною інформацією, орієнтації на спілкування віруючих між собою та з божеством, прояві діалогічності релігії як такої. Релігійна комунікація опредмечується в комунікаційній функції, що є частиною загальної функціональної системи, вона нерозривно пов'язана з основними (світоглядна, компенсаційна, регулятивна та ін.) та додатковими (культуроформуєча, культурозберігаюча та ін.) функціями, через цей зв'язок оптимально розкривається дія цієї функції як у індивідуальній, так і у суспільній сферах.

Християнські конфесії активно користуються невербальною комунікаційною системою, що містить такі складові, як: іконографія, храм, музика та спів, символіка кольору та одягу. Невербальна комунікаційна система чітко характеризує конфесійні особливості у християнстві, вона наочно демонструє поєднання свідомого та несвідомого, сакрального та профанного у християнській комунікації.

Поряд з тим, вербальна комунікаційна система є класичним підґрунтям християнського канону, вербальна комунікація належить до раціональної сфери культурної діяльності.

Такий елемент цієї системи, як вертикальна комунікація у християнських конфесіях спрямована на розуміння власного Я через спілкування з абсолютном, вона постає у двох видах: колективна та індивідуальна і відбувається через культурну діяльність. Горизонтальна комунікація можлива тоді, коли є взаєморозуміння, у віруючих збігаються переконання про цінності.

У підґрунті християнської комунікації лежить несвідоме, що проявляється через культурні архетипи, які знаходяться в основі вербальної та невербальної комунікаційних систем, горизонтального та вертикального спілкування у всіх християнських конфесіях.

Безперечно, через комунікаційну систему релігії простежуються домінуючі риси протестантизму, православ'я та католи-

цизму, на сучасному етапі відмінності у комунікаційних системах конфесій полягають у тому, що під впливом мас-медіа протестантська комунікаційна система повністю адаптувалася до масових та глобалізаційних процесів у християнстві. Комунікаційна система католицизму, яка у класичному варіанті зближується із православною, набуває ознак відкритості, демократичності та масовості, характерних для протестантської комунікації. Православна церква проводить модифікацію культу, переосмислює ставлення до мас-медіа у канонічній комунікації. Новітні мас-медіа впливають на конфесійні комунікаційні системи і через них сприяють трансформації християнських конфесій.

Таким чином, новий підхід до порівняння християнських конфесій дає можливість проводити аналіз напрямків трансформації християнських церков через комунікаційну призму, що розширює теоретичну та методологічну базу філософсько-релігієзнавчого та порівняльно-історичного аналізу християнських конфесій.

Зміст

ПЕРЕДМОВА	3
РОЗДІЛ I	8
1. ПРОБЛЕМА РЕЛІГІЙНОЇ КОМУНІКАЦІЇ У НАУКОВІЙ ЛІТЕРАТУРІ	8
2. СПЕЦИФІКА РЕЛІГІЙНОЇ КОМУНІКАЦІЇ У ХРИСТІЯНСТВІ. КОМУНІКАЦІЙНА ФУНКЦІЯ РЕЛІГІЇ	26
3. НЕВЕРБАЛЬНА КОМУНІКАЦІЯ	52
4. ВЕРБАЛЬНА КОМУНІКАЦІЯ	80
5. ВПЛИВ МАС-МЕДІА НА РЕЛІГІЙНУ КОМУНІКАЦІЮ	97
6. АРХЕТИПНЕ ПІДГРУНТЯ РЕЛІГІЙНОЇ КОМУНІКАЦІЇ	117
РОЗДІЛ II	135
1. КОМУНІКАЦІЙНА СИСТЕМА ПРАВОСЛАВ'Я	136
2. ХАРАКТЕРИСТИКА РЕЛІГІЙНОЇ КОМУНІКАЦІЇ У КАТОЛИЦИЗМІ	160
3. ОСОБЛИВОСТІ РЕЛІГІЙНОЇ КОМУНІКАЦІЇ У ПРОТЕСТАНТИЗМІ	179
ПІСЛЯМОВА	199
СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ	207
ДОДАТКИ	227

Марія ПЕТРУШКЕВИЧ

**Релігійні комунікації:
християнський контекст**

Монографія

Головний редактор *І. Д. Пасічник*

Технічний редактор *Р. В. Свинарчук*

Комп'ютерна верстка *Н. О. Крушинської*

Художнє оформлення обкладинки *К. О. Олексійчук*

Формат 42х30/4.

Папір офсетний. Друк різнографія.

Ум. друк. арк. 14,25. Гарнітура "BookAntiqua"

Наклад 300 прим.

Видавництво Національного університету "Острозька академія"

Україна, 35800, Рівненська обл., м. Острог, вул. Семінарська, 2.

Свідоцтво про державну реєстрацію

РВ №1 від 8 серпня 2000 року.